

Ornithologische waarnemingen in Nederland

MEDEGEDEELD DOOR

Dr. E. D. VAN OORT.

De hiervolgende regelen bevatten waarnemingen, die tusschen den 1sten September 1911 en het einde van Maart 1912 gedaan zijn. Nu het orgaan onzer Vereeniging van een eens per jaar verschijnend jaarboekje veranderd is in een meerdere malen per jaar verschijnend tijdschrift, is het mijn voornemen in elke aflevering van het tijdschrift mededeeling te doen van waarnemingen, die mij ter kennis gekomen zijn. In het belang der spoedige publicatie verzoek ik de medewerkers dringend mij hunne waarnemingen steeds zoo spoedig mogelijk te willen toezenden, opdat deze in de eerstverschijnende aflevering van het tijdschrift opgenomen kunnen worden.

In het afgeloopen tijdperk zijn eenige soorten opgemerkt, die door hun groot aantal de aandacht van het groote publiek op zich gevestigd hebben. Het waren in de maand October van 1911 de notenkrakers en in Januari van 1912 de wilde eenden (*Anas boschas*); ook de kleine alk is dezen winter in opvallend groot aantal in ons land gezien. Omtrent de notenkrakers ontving ik van onze leden slechts een enkele mededeeling. Ongetwijfeld kunnen echter velen nog gegevens over den trek van deze vogels verstrekken; het is van veel belang deze alsnog in „Ardea” vermeld te zien.

Het belangrijkste, dat de najaarstrek opleverde, zijn de beide witkopgorzen (*Emberiza leucocephalos* S. G. Gmelin), die bij Nunspeet gevangen werden en thans levend in de Rotterdamsche Diergaarde te zien zijn. Barmsijsjes, die in 1910 in zoo groot aantal werden waargenomen, werden dezen herfst slechts in kleinen getale opgemerkt. Van kruisbekken vernam ik niets meer. De afgeloopen winter, die slechts twee kortstondige vorstperiodes in ons land opleverde, bracht ons weinig bijzondere gasten; tijdens de tweede vorstperiode, de laatste dagen van Januari en de eerste dagen van Februari, toen de binnenwateren geheel dichtgevroren waren, was

er op de met zwaar drijfjts bezette, groote rivieren een rijk vogel-leven waar te nemen, vooral van duikeenden, meerkoeten, futen en zaagbekken, voornamelijk het nonnetje. De roerdomp werd hier en daar gedurende strenge vorst geobserveerd; ook de waterral werd mij in dien tijd in eenige exemplaren toegezonden.

Het is niet ondienstig hier even op twee mededeelingen, die ik in het Jaarboekje der Ned. Orn. Ver. N°. 8, 1911, over het waarnemen van den scharrelaar en van den waterrietzanger deed, terugtekomen. De eerste mededeeling ontving ik indertijd van den Heer A. A. VAN PELT LECHNER, die mij aanvankelijk opgaf, dat de scharrelaars in Mei zouden zijn waargenomen. Eerst op het laatste oogenblik, toen het vel reeds gereed was om afgedrukt te worden en verschikkingen in den tekst niet meer mogelijk waren, meldde de Heer VAN PELT LECHNER mij, dat de vogels niet in Mei maar in December waren gezien. Ik had toen gaarne het geheele bericht weggelaten, maar kon dit om bovengenoemde redenen niet doen, en kon ook geen opmerking van mijn kant meer bij het bericht voegen. Uit correspondentie, die ik nadien over de vermeende waarneming gevoerd heb, is mij gebleken, dat deze opgave op grond van zeer onvoldoende gegevens is openbaar gemaakt; ik betwijfel het zeer of de waargenomen vogels wel scharrelaars geweest zijn.

Met betrekking tot het vermeende broeden van den waterrietzanger verleden jaar bij Wageningen moet ik hier bijvoegen, dat de Heer G. WOLDA mij onlangs berichtte, dat de jonge vogel, dien hij in handen heeft gehad en dien hij hield voor een waterrietzanger, later gebleken is te zijn — een jonge gele kwikstaart! De Heer J. L. F. DE MEYERE verzekert mij echter, dat de oude vogels, welke hij aldaar observeerde zonder eenigen twijfel waterrietzangers geweest zijn.

Procellaria pelagica L. — Stormvogeltje.

Blijkens mededeeling van Dr. J. BÜTTIKOFER kwam de Rotterdamsche Diergaarde in het bezit van een voorwerp van deze soort, dat den 17^{den} November 1911 bij stormachtig weer levend in Rotterdam bemachtigd werd. Men vergelijkte over het voorkomen van deze soort mijne mededeeling in Jaarboekje Ned. Orn. Ver. N°. 8, p. 23.

Gevallen van voorkomen van het Vale stormvogeltje, *Oceanodroma leucorhoa* (Vieillot), werden mij niet medegedeeld.

Sula bassanus (L.) — **Jan van Gent.**

Voor de collectie van het Museum van Natuurlijke Historie werd mij dezen winter slechts één jong ♂ toegezonden, den 1sten November 1911 bij Makkum op de Friesche kust geschoten. Een oud, zeer vermagerd exemplaar werd den 6den Januari 1912 dood aan het strand te Noordwijk gevonden; dit dier was blijkbaar van gebrek omgekomen, doordat een kabeljauwhaak, waaraan nog een lijn bevestigd was, in een keelholte vastgehaakt was en voedselopname onmogelijk maakte.

Botaurus stellaris (L.) — **Roerdomp.**

Eenige gevallen van overwintering dezer soort werden mij medegedeeld. Voor de collectie van het Museum ontving ik van den Heer D. BAKKER te Capelle a/d IJssel een den 29sten Januari aldaar geschoten voorwerp. De Heer A. MAN IN 'T VELD te Ellemeet op Schouwen berichtte mij dat hij in het laatst van Januari en begin Februari, gedurende strenge vorst, een voorwerp aldaar waarnam, dat zich blijkbaar met muizen voedde. Den 11den Februari nam de Heer H. R. HOOGENRAAD van uit den trein bij het station Zevenhuizen—Moerkapelle tusschen Gouda en den Haag een voorwerp waar, dat in den voor dien vogel zoo karakteristieke opgerichte houding aan den kant der met ijs bedekte spoorssloot stond en bij nadering van den trein niet opvloog. De Heer P. W. VAN HOUTEN meldde mij den 20sten Februari dat op de bezittingen der Vereeniging tot Landverbetering op het eiland Rozenburg door hem steeds 2 roerdompen werden waargenomen, terwijl hij in het afge-loopen jaar vaak één voorwerp zag.

Ciconia ciconia (L.) — **Ooievaar.**

Mejuffrouw T. BAKKER te Capelle a/d IJssel nam aldaar den 24sten November 1911 twee ooievaars, die er vlug uitzagen, waar op een weiland. Blijkens een bericht in het weekblad „Avicultura” van 5 Januari 1912 werden den 29sten December 1911 eveneens twee ooievaars waargenomen te Ede.

Cygnus bewickii Yarrell — **Kleine zwaan.**

Vrij veel gevallen van voorkomen in het najaar van 1911 werden mij bericht. Dr. J. BÜTTIKOFER deelde mij mede, dat de Rotterdamsche Diergaarde in het bezit kwam van de volgende voorwerpen:

3 ex. eind October gevangen op de uiterwaarden bij Baarlo tusschen Blankenham en Blokzijl (O.); 2 ex., waarvan een niet zekerheid broed 1911, gevangen op het Hollandsch diep 10 en 16 November. Verder zag ZEd. bij een wildhandelaar in Rotterdam nog een voorwerp, omstreeks dien tijd uit Friesland ontvangen.

Voor de collectie van het Museum ontving ik een oud ♂, 8 November bij Blokzijl geschoten, een oud ♀ 17 November en een jong ♀ in het grijze kleed den 19den November, eveneens aldaar geschoten.

Branta bernicla glaucogaster (Brehm) — **Witbuikrotgans.**

Deze vorm met lichtgrijze onderzijde en witten buik, welke in Noord-Amerika thuis behoort, doch ook naast den gewonen vorm op Nova Zembla en Kolgoejev werd waargenomen, werd dezen winter in meerdere exemplaren bij Texel en bij Makkum aan de Friesche kust geschoten. Ik ontving in het geheel 8 stuks, ♂♂ en ♀♀, aldaar in het laatst van Januari en in de eerste helft van Februari geschoten. De Heer J. J. TRAP, die mij den 31sten Januari 2 stuks toezond, deelde mij mede dat hij nog een voorwerp van dezen vorm gehad had, maar dat dit te veel stuk geschoten was om op te zenden; de jager, die hem deze voorwerpen bracht, vertelde dat zich nog 6 van deze lichte voorwerpen onder de gewone rotganzen ophielden.

Onder de mij gezonden voorwerpen zijn er 5, bij welke het grijs aan de onderzijde zeer licht is, en die geheel overeenkomen met exemplaren uit Noord-Amerika; de 3 anderen zijn iets donkerder en houden het midden tusschen den lichten en donkeren vorm, maar naderen toch meer tot den eersten.

Anas boschas L. — **Wilde eend.**

Omstreeks half Januari 1912 werden er gedurende eenige dagen een buitengewoon groot aantal wilde eenden gevangen en geschoten. Het waren die, welke onze kooilieden „Oostersche eenden” noemen, een vorm, die een weinig kleiner en fijner is dan de bij ons broedende vorm. Zij waren er reeds den 13den Januari als voorboden van de vorstperiode, die in ons land den 15den begon; reeds dagen lang had het rond het oostelijk gedeelte van de Oostzee streng gevoren.

Onder het groote aantal voorwerpen, die ik kon onderzoeken, bevonden zich vele waarden, die nog niet geheel uitgekleurd waren.

Aythya nyroca (Güldenstädt) — **Witoogeend.**

Sedert 1 September 1911 werden mij slechts twee voorwerpen toegezonden, beide ♀♀, geschoten 7 en 14 September op de Nieuwkoopsche plas.

Somateria mollissima (L.) — **Eidereend.**

Den 19den November 1911 werd een oud ♂ in overgang tot het prachtkleed op de Nieuwkoopsche plas geschoten en mij voor de collectie van het Museum toegezonden. Dit is het eerste voorwerp, dat ik van deze binnenlandsche localiteit ontving. Verder ontving ik nog een jong ♂ en een ♀ den 26sten November 1911 in de Zuiderzee bij Anna Paulowna geschoten.

Otis tarda L. — **Groote trap.**

Blijkens een mededeeling in het weekblad „Avicultura” van 19 Januari werd den 12den Januari 1912 te Biezeling (Z.) een oud ♂ van deze soort geschoten. De Heer P. L. STEENHUIZEN te Amsterdam berichtte mij, dat hij dit voorwerp ter opzetting heeft ontvangen.

De Heer G. LASONDER G.A.ZN. te Enschede deelde mij mede, dat er in de week van 10 tot 17 Februari 1912 vier voorwerpen zijn waargenomen in de buurtschap Tweekelo der gemeente Lonneker, terwijl er even over de grens tusschen Ochtrup en Wettringen in Westfalen een geschoten werd.

Stercorarius parasiticus (L.) — **Kleine jager.**

In het afgelopen jaargetijde ontving ik slechts één roofmeeuw, een mannetje van de kleine soort, hetwelk 16 September 1911 bij de Friesche kust in de buurt van Makkum geschoten werd.

Larus minutus Pallas — **Dwergmeeuw.**

Den 22sten November 1911 werd mij een voorwerp toegezonden, aan de Groningsche kust bij Westernieland gevangen, en den 14den December 1911, den 20sten Januari en den 23sten Januari 1912 ontving ik telkens een voorwerp van den Helder.

Uria troille var. *ringvia* Brünnich — **Bastaardzeekoet.**

Van deze varieteit werden in den afgelopen winter twee voorwerpen in winterkleed aan het Rijks Museum te Leiden toegezonden, een ♂ den 17den Januari 1912 bij Texel en een ♂ den 26sten Januari bij den Helder geschoten.

Alle alle (L.) — **Kleine alk.**

Deze soort heeft zich in het laatst van Januari en in het begin van Februari 1912 in groot aantal in ons land vertoond. Vooral ook in Engeland schijnt de kleine alk omstreeks dien tijd in buitengewoon groot aantal waargenomen en bemachtigd te zijn, zoo zelfs, dat in het tijdschrift „British Birds” gesproken wordt van „the 1912 „wreck” of the little auk”. Ik ontving voor het Museum 9 stuks, 4 ♂♂ en 5 ♀♀, als volgt bemachtigd: 1, 20 Januari den Helder; 2, 23 Januari aldaar; 1, 29 Januari aldaar; 1, 1 Februari aldaar; 2, 2 Februari Noordwijk; 1, 5 Februari den Helder en 1, 6 Februari Voorschoten.

Upupa epops L. — **Hop.**

De Heer H. VALLEN te Swalmen (L.) schreef mij dato 24 November 1911: „19 November zag ik bij Roermond een hop over het veld trekken tegen den tamelijk sterken W. wind. Na eenigen tijd gevlogen te hebben ging hij zitten; ik kon den vogel duidelijk waarnemen. Hoe is 't mogelijk dat deze vogel zoo laat op den trek was? Of zou het een ontsnapte kooivogel zijn geweest? De vogel was gaaf in de veeren.”

De 19de November is inderdaad een zeer late datum voor den hop; m. i. is de mogelijkheid, dat het hier om een zuiver wilden vogel handelt, zeer bestaanbaar, en behoeft men geen verklaring voor het feit te zoeken, door te veronderstellen dat het een ontsnapte kooivogel zoude zijn.

Nucifraga caryocatactes (L.) — **Europeesche notenkraaker.**

Zooals reeds in Jaarboekje N°. 8, 1911, p. 7 vermeld is, werd een jong ♂ van deze soort den 7den October 1911 te Bredenbroek bij Gendringen (G.) geschoten, en kwam dit in het bezit van den Heer H. C. SIEBERS te Amsterdam. Dit is het eerste voorwerp van den Europeeschen notenkraaker, dat uit ons land bekend is. De Heer SIEBERS zond mij met de meeste welwillendheid den vogel ter onderzoeking toe, zoodat ik hem heb kunnen vergelijken met het materiaal van den Europeeschen vorm in de collectie van het Rijks Museum te Leiden. De snavellengte is 45 mm., de breedte van den snavel aan de basis 17,5 mm.; de gemiddelde breedte van den witten band aan het uiteinde van de buitenste staartpen is 21 mm.

Nucifraga caryocatactes macrorhynchos Brehm — **Siberische notenkraaker.**

De slanksnavelige, Siberische vorm van den notenkraaker heeft zich in het najaar van 1911, en wel voornamelijk in de maand October, in vrij groot aantal in ons land vertoond. Zoover uit mij toegezonden berichten en uit opgaven in dag- en weekbladen te oordeelen is, zijn er notenkraakers vrijwel over het geheele land waargenomen, alleen uit de provincie Zeeland zijn mij geen gevallen van voorkomen bekend. Slechts een gering aantal exemplaren kon ik onderzoeken. Voor de collectie van het Museum werden mij 4 voorwerpen toegezonden, bemachtigd te Wassenaar (3 Oct.), te Workum (4 Oct.), te Oude Mirdum, Gaasterland (4 Oct.) en te Spier gem. Beilen (18 Oct.). Verder zag ik nog 2 voorwerpen in het begin van October bij Heino (O.) geschoten.

Aan een bericht omtrent den notenkraakertrek in 1911 in de „Ornithologische Monatsberichte” jaargang 1912, n°. 3, van de hand van den Heer von Tschusi ontleen ik het volgende: Reeds in het laatst van Juli werden de eerste voorwerpen in Koerland waargenomen, waren aldaar omstreeks midden Augustus zeer talrijk en verminderten tegen het begin van September. In West-Pruisen vertoonden zij zich tegen het eind van Juli en verdwenen gaandeweg in Augustus en September. In Oost-Pruisen werden zij het eerst in het eind van Augustus waargenomen; in Pommeren, Mecklenburg, Saksen, Brunswijk, Silezië, Hannover en Brandenburg in de eerste helft van September; in Hessen, Rijnland, Westfalen, Elzas en Beieren in het begin van October. In Zweden verschenen de eersten tegen het laatst van September, evenzoo in Nederland; in Frankrijk in het begin van October en in Zwitserland in het midden van deze maand. In Oostenrijk-Hongarije werden zij het eerst omstreeks het midden van September waargenomen, in Engeland pas tegen het laatst van December. De vraag omtrent de oorzaak van het zich verplaatsen der notenkraakers laat zich ditmaal juist beantwoorden. De Heer N. JOHANSEN, Conservator aan het Universiteits-Museum in Tomsk, deelde den Heer von Tschusi mede, dat de notenkraakers zich verleden jaar buitengewoon sterk vermenigvuldigd hadden, en dat de vruchten van de arve (*Pinus cembra sibirica* Loudon) verleden jaar geheel mislukt waren. Overproductie van individuen en het ontbreken van hun hoofdvoedsel hebben alzoo de vreemde gasten tot ons gebracht.

Serinus serinus (L.) — **Europeesche kanarie.**

Den 7den December 1911 werd bij Harderwijk een ♀ gevangen en mij voor de collectie van het Rijks Museum toegezonden.

Emberiza leucocephalos S. G. Gmelin — **Witkopgors.**

Blijkens mededeeling van Dr. J. BÜTTIKOFER kwam de Rotterdamsche Diergaarde in het bezit van een oud ♂ van deze soort, dat den 8sten November 1911 te Nunspeet (G.) gevangen werd, en van een oud ♀, dat op dezelfde plaats den 15den November gevangen werd. Beide vogels bevonden zich in gezelschap van geel- en rietgorzen.

Door deze vangsten is het aantal uit Nederland bekende exemplaren van deze soort tot drie geklommen; het eerste uit ons land bekende voorwerp wordt in het Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden bewaard en werd 2 Mei 1873 bij Utrecht gevangen. Dit voorwerp leefde eenigen tijd in gevangenschap in de Rotterdamsche Diergaarde, waardoor het vederkleed niet meer dat van den zuiveren natuurvogel is en zelfs een albinistische afwijking vertoont. Het is te betreuren, dat de beide, verleden jaar gevangen vogels, welke zeer belangrijk zijn voor de wetenschap, in het bijzonder voor de kennis der Nederlandsche avifauna, niet waardiger der wetenschap dienstbaar gemaakt zijn dan thans het geval is, nu zij, levend gehouden, hunne waarde als studie-object spoedig verliezen.

Deze soort, die in beide sexen veel op de geelgors lijkt, maar inplaats van geel wit is, en waarvan het ♂ meer bruinrood aan de kopzijden en de keel heeft, bewoont Siberië en Centraal-Azië; zij werd als zeer zeldzame gast eenige malen in Europa waargenomen.

Leiden, 31 Maart 1912.
